

"... hem bir ölçek ile bir şey ölçerek başka yere nakleden ve onun elinden geçmiş ve ona girmiş çıkmış bir mahsulatla, zahiren binler defa ölçekten büyük ve dağ gibi bir cisimle o ölçek muvazeneye çıkabilir." cümlesini açıklar mısınız?

"Evet, küre-i arz, küçüklüğüyle beraber semavata karşı gelebilir. Çünkü, nasıl ki daimî bir çeşme, varidatsız büyük bir gölden daha büyük denilebilir. Hem bir ölçekle bir şey ölçerek başka yere nakledilen ve onun elinden geçmiş ve ona girmiş çıkmış bir mahsulâtla, zahiren binler defa ölçekten büyük ve dağ gibi bir cisimle o ölçek muvazeneye çıkabilir. Aynen öyle de, küre-i arz, Cenâb-ı Hak onu san'atına bir meşher ve icadına bir mahşer ve hikmetine medar ve kudretine mazhar ve rahmetine mezher ve Cennetine mezraa ve hadsiz kâinata ve mahlûkat âlemlerine ölçek ve mazi denizlerine ve gayb âlemine akacak bir çeşme hükmünde icad etmiş. Her sene kat kat ve katmerli, yüz bin tarzda masnuattan dokunmuş gömleklerini değiştirdiği ve çok defa dolup maziye boşaltarak gayb âlemine döktüğü bütün o müteceddid âlemleri ve arzın müteaddit gömleklerini nazara al. Yani bütün mazisini hazır farz et, sonra yeknesak ve bir derece basit semavata karşı muvazene et. Göreceksin ki, arz, ziyade gelmezse, noksan da kalmaz. İşte, *Rabbü's-Semâvâti ve'l-Arz* sırrını anla." (1)

"Zahiren binler defa ölçekten büyük ve dağ gibi bir cisimle o ölçek muvazeneye çıkabilir."

Bu cümlede mukayese edilen mahsulat değil, mahsulatın tartıldığı ölçektir. Mahsulat ölçüğün ne denli büyük bir iş yaptığına bir mikyas oluyor.

Dev bir ölçek düşünelim bir ölçmede dağ gibi bir mahsulatı ölçüyor, ama bir defa ölçüyor. Bir de küçük bir ölçek var, bir ölçmede çok az ölçüyor, ama daimi ölçüyor. O dev ölçüğün bir ölçmede ortaya koyduğu şeyi o küçük ölçek on yılda ölçüyor. Bir on yıl sonra küçük ölçek o dev ölçüğün iki katını ölçmüş oluyor. Küçük ölçek o dev ölçüğü fonksiyon olarak ikiye katlamış oluyor. Biz desek ki şu küçük ölçek şu büyük ölçekten büyük işler yapıyor, sözümüz yalan olmaz. Dünya ile sema arasında da benzer bir münasebet var. Sema bir defa da yaratılmış muazzam bir ilahi ölçek iken,

dünya küçük ama hallakiyete daimi mazhar bir İlahi ölçektir.

Nitekim başka yerde de musluk ve deniz örneği veriliyor. Deniz sabit olduğu için miktarı bellidir. Ama musluk daimi akması halinde, bir gün denizin su miktarını geçecektir. Zira biri sabittir, diğeri ise daimidir. Deniz semaya, musluk ise dünyaya misaldir.

(1) bk. [Sözler, On Beşinci Söz \(HAŞİYE\)](#)